

DOKUMENTY A MATERIÁLY

ZAJÍMAVÝ DOKUMENT O SITUACI NA SLOVENSKO-POLSKÉ HRANICI V OBLASTI ORAVY A SPIŠE V LÉTĚ ROKU 1945

J I Ř Í B Í L E K

BÍLEK, J.: Interesting Document on Situation at Slovak-Polish Border in Orava and Spiš Regions in Summer 1945. *Vojenská história*, 5, 2, 2001, pp 77 – 84, Bratislava.

The material describes one unpleasant episode in Czecho-Slovak and Polish relations after the end of the World War II that the author translated from Polish and that reflects the nationality situation in Polish and Czecho-Slovak borderland in Orava and Spiš regions. As the documents demonstrate the acute situation in interstate relations was manifested in concrete form in borderland Orava and Spiš regions on the Polish side.

Military History. 1945. Slovak-Polish borders.

Československo-polské vztahy v letech 1945 – 1947 byly do velké míry určovány hraničními spory obou států v Kladsku, na Ratibořsku, Hlubčicku, Těšínsku i na Oravě a Spiši. V případě Těšínska, Oravy a Spiše se jednalo o pokračování neshod ohledně průběhu státních hranic, které se objevily již po skončení první světové války při konstituování nového československého státu i Polska a znovu nabyly na intenzitě na sklonku třicátých let. V obou případech došlo mezi oběma státy k ozbrojeným střetnutím.¹ Již v květnu 1945 vypukly hraniční spory znovu – rozšířené o nároky obou zemí na bývalá německá území – a velmi ostrý ráz měly zejména na Těšínsku, kde v polovině června došlo k vojenskému vyhrocení situace, hrozícímu přerůst v ozbrojený konflikt.²

Polské územní nároky na Oravu a Spiš zůstaly tak trochu ve stínu požadavků na revizi hranic na severu Moravy. Původně polské obce, které byly spolu s územím obsazeným Polskem v listopadu 1938 připojeny ke Slovensku na základě slovensko-německé hraniční smlouvy z 21. listopadu 1939 (šlo o území v rozsahu 770 km²) a delimitace, prováděné v letech 1941 – 1943 německo-slovenskou hraniční komisí, byly na základě dohody podepsané v Trstené 20. května 1945 vráceny Polsku a došlo k obnově původních hranic z roku 1937.³ To však zdaleka neznamenalo, že by se Polsko nepokoušelo opět dokazovat své tzv. historické nároky na Oravu a Spiš a nesnažilo se – podobně jako v Kladsku či na Hlubčicku a Ratibořsku – měnit demografické složení obyvatelstva ve prospěch Poláků: přílivem nových usadlíků z východních oblastí postupovaných SSSR i nátlakem na slovenskou menšinu, aby se přihlásila k polské národnosti. Polská strana kalkulovala s možností vynutit si ve sporných územích plebiscit a chtěla vytvořit podmínky k tomu, aby případné lidové hlasování dopadlo ve prospěch jejich připojení k Polsku.

¹Bliže viz: JEŽEK, Z.: Účast dobrovolníků v bojích o Slovensko a Těšínsko v letech 1918 – 1919. Praha 1937; TOMASZEWSKI, J.: Polska wobec Czechoslovakii. Slezský sborník, 1996, č. 1, s. 4 – 19; BORÁK, Mečislav: Československo-polská „malá“ válka u Čadce 25. listopadu 1938. Historie a vojenství, 1998, č. 4, s. 65 – 90; TÝŽ: Incident pod Tatrami 27. listopadu 1938 a delimitace hranic mezi Polskem a Česko-Slovenskem. Historie a vojenství, 1998, s. 3 – 24.

²Bliže viz: JANÁK, D.: Neklidná hranice (Slezské pohraničí v letech 1945 – 1947). Časopis Slezského zemského muze, vědy historické, 1993, č. 1, s. 63 – 75, č. 2, s. 147 – 168; BÍLEK, J.: Vojenské aspekty čs.-polského sporu o Těšínsko v roce 1945 (Vyhrocení situace v červnu 1945). Historie a vojenství, 1999, č. 2, s. 325 – 356.

³BORÁK, M.: Incident pod Tatrami 27. listopadu 1938 a delimitace hranic mezi Polskem a Česko-Slovenskem. Historie a vojenství, 1998, s. 21 – 22.

Na rozdíl od Kladska, Hlubčicka a Ratibořska Československo nikdy nevnese oficiální nárok na polskou část Oravy a Spiše, snaha měnit hranice z roku 1937 obnovené v květnu 1945 vycházela výhradně z polské strany. Přesto podporovalo pročeskoslovenské nálady, které se mezi částí obyvatel v obcích v okolí Zakopaného hlásících se ke slovenské národnosti objevovaly jak v důsledku horších ekonomických a životních podmínek na polské straně hranic, tak i jako výsledek snah vnútit místním Slováckům polskou národnost.⁴

Koncentrace čs. i polských vojenských sil na Oravě a Spiši nikdy nedosáhla úrovně, která by umožňovala kalkulovat s tím, že jedna ze stran se chystá na vojenské řešení hraničního sporu. Z čs. strany kryly hranici především jednotky a útvary 10. pěší divize (pd) v Košicích, z polské nejprve především jednotky Rudé armády, od poloviny června 1945 polská 10. pd (Krakov – úsek po Jablonku, 14 km sev. Trstená) a nově dislokovaná 8. pd (úsek Jablonka – polsko-sovětská hranice), od konce června 1945 6. pd (úsek Cieszyn – Piwnica) a 8. pd (Piwnica – polsko-sovětská hranice). V Nowém Targu byl umístěn 32. pěší pluk (pp) 8. pd.⁵ Ani v době vyhrocení sporu o Těšínsko nepočítaly operační plány čs. a polské armády s přenesením ozbrojených akcí za historickou hranici mezi českými zeměmi a Slovenskem, resp. na východ za Čadcu.⁶

Dokument Komise pro přezkoumání událostí a národnostní situace na Spiši pochází z Ústředního vojenského archivu (Centralny Archiw Wojskowy) ve Varšavě a má signaturu IV – 510. 5. 963. Byl sepsán koncem září 1945 a v jistém smyslu uzavírá nejnapjatější období v čs.-polských vztazích v tomto regionu i druhou „krizi“ v polovině září 1945, kdy čs. vojenská rozvědka zachytila zprávy o přípravách Polska na vojenské obsazení sporných území.⁷ Dokument ukončuje několik týdnů různých provokací na společných hranicích⁸ a jeho poměrně objektivní popis poměrů naznačuje, že obě strany začaly v této době přecházet od tendencí ke konfrontaci k hledání rozumných východisek.

Naposledy se pokusilo Polsko řešit problém Oravy a Spiše v lednu 1946, kdy před únorovým jednáním vládních delegací připravila polská strana návrh územních změn a výměn. V něm byla vyslovena také ochota vyměnit oblast Popradu za Žitavský výběžek včetně Zawidowa o celkové ploše 181 km².⁹ Čs. strana kategoricky odmítla jednat o jakýchkoliv změnách stávajících hranic.

⁴Jak vypadala situace v okolí Nowého Targu, přibližuje telegram 2. odd. štábu 3. vojenské oblasti z 1. září 1945: „Činnost ozbrojených tlup ve vojvodstvích krakovském a dabrowském... nabyla takových rozměrů, že polská bezpečnostní služba nestačí na zajištění osobní a majetkové svobody. Tlupy skládající se z příslušníků AK (Armije Krajové – J. B.), z bývalých zajatců německé národnosti a snad i ze zběhů RA (Rudé armády – J. B.) jsou vyzbrojeny lehkými zbraněmi všeho druhu. Zdržující se v lesích a v hornatém terénu, přepadají občany, loupi potraviny a dobytek.“ VHA-MNO, 2. odd. štábu 3. voj. oblasti, čj. 2013/1945. K tomu přistupovala velmi špatná zásobovací a dopravní situace.

⁵Centralny Archiw Wojskowy, fond III – 233: Rozkaz Nr. 00304/Op. a Nr. 00370/Op.

⁶Blíže viz: BÍLEK, V.: c.d., s. 334 a 344. V říjnu a listopadu byly jednotky Polské armády na hranicích vystřídány Vojskem ochrany pohraničí. Viz BÍLEK, J.: Vojenské aspekty čs.-polského sporu o Těšínsko v roce 1945 (Od ozbrojených zámýslů k politickému řešení). Historie a vojenství, 2000, č. 1 (v tisku).

⁷Blíže viz: Tamtéž.

⁸Např. 26. července 1945 byla v prostoru Prhava – Čertižné odzbrojena čs. Finanční stráž. Velitelství 4. vojenské oblasti nařídilo 10. pd zesílit Finanční stráž vojenskými jednotkami hlavně na důležitých přechodech a zabránit opakování podobných incidentů. VHA-MNO, 2. odd. hl. št. čj. 950/1945. Polská strana se snažila dokonce působit i na slovenské příslušníky 1. čs. divize v Itálii a získávat je ke vstupu do polských zahraničních jednotek: „Pokusy se daly u osob, které pocházejí z pohraničního území slovensko-polského, zvláště z toho, jež dočasně bylo pod správou Polska... Slibována jim byla lepší strava a možnost brzkého návratu do vlasti...“ VHA-MNO, 2. odd. hl. št. čj. 933/1945.

⁹PALYS, P.: Klodzko, Racibórz i Glubczyce w stosunkach polsko-czechoslowackich w latach 1945 – 1947. Opole 1997, s. 43.

DOKUMENT I

Krakov, dne 26. září 1945

Přísně tajné!^a

Protokol

Komise pro přezkoumání událostí a národnostní situace na Spiši

Členy komise byli:

- 1/ Zástupce M.S.Z.¹ Dr. Lukaszewicz Witold, předseda
- 2/ „ Úřadu krakovského vojvodství Mgr. Gacak Józef
- 3/ „ D. O. W.² pplk. Dr. Greger Marian
- 4/ „ Vojvod. úřadu veř. bezp. por. Andrusiewicz Tadeusz

Komise přijela do Nowého Targu dne 21. září 1945. Pracovala od 22. do 25. září 1945. Po vyslechnutí názoru starosty okresu Nowy Targ Ch. Chlípaly, referenta pro otázky Spiše a Oravy Dr. Tazowského Andrzeje a velitele 16. pp v Nowém Targu plk. Czarnysze³ se komisa vydala do osad Jurgów⁴, Niedzyc a Kacwin⁵ vyslechnout představitele obecních orgánů, polských učitelů, místní Občanské milice⁶, polské armády, slovenského duchovenstva a občany polské a slovenské národnosti, kteří doznali škod. Na základě vyšetřování v přítomnosti plk. Czarnysze, vel. 16. pp, kterému jsou podřízeny vojenské pohraniční strážnice, komise zjistila následující:

1/ o uvěznění Antoniho Pietraszka z Kramu⁷ jeho sestry a otce, ke kterému došlo 12. července 1945, nebyly schopny okresní Velitelství Občanské milice ani okresní úřad veřejné bezpečnosti poskytnout žádné informace.

2/ ve shodě s výpovědí Jakuba Chowańce, rychtáře z Jurgowa a slovenského kněze Karola Kubaly z Jurgowa byl Wojciech Górník z Czarné Góry⁸, otec 6-ti dětí, zabit nešťastnou náhodou, tj. při přestřelce zahájené bandou pašeráků, která si vyřizovala účty s pašeráky z Jurgowa, přičemž je třeba zdůraznit, že jmenovaný nebyl napaden, ale z vlastní vůle se do přestřelky vmísil.

3/ O jakýchkoliv násilnostech vůči slovenskému obyvatelstvu ze strany hajného Szlachta z Niedzice komise nic neslyšela. Szlachta byl po jistou dobu velitelem Občanské milice v Jurgowě, a komisi je známý jediný případ, kdy získal tisíc zlotých jako pokutu od Slováka Gialaty z Niedzice, č. domu 192 za nezákonný prodej topného dřeva odcizeného ze státních lesů. Szlachta vystavil na částku potvrzení.

4/ Andrzej Jazowski z Nowého Targu odzbrojil v přítomnosti por. Szaflarského z Občanské milice rotmistra československé armády Pavla Wadewského z Trybsze⁹ v době jeho dovolené. Oproti potvrzení zajistil jeho služební pistoli. O odebrání 5.000 Kč v hotovosti, fotoaparátu a služebního pláště nic neví a podle zjištěných skutečností k tomu nedošlo. Pistole byla odevzdána na stanici Občanské milice.

¹M. S. Z. – Ministerstwo Spraw Zewnetrznych – ministerstvo vnitra.

²D. O. W. – DOW – Dowódstwo Okregu Wojennego – velitelství vojenského okruhu.

³16. pp byl součástí 8. pd a 13 obcí severně od Trstené obsadil 18. a 19. července 1945. VHA-MNO, 2. odd. hl. št., čj. 696 a 997/1945.

⁴Asi 10 km východně od Zakopaného na slovensko-polské hranici.

⁵Obě obce, vzdálené 4 km, leží na slovensko-polské hranici proti Lysé nad Dunajcem.

⁶Milicja Obywatelska, Občanská milice – bezpečnostní sbor organizovaný po osvobození Polska z řad spolehlivého obyvatelstva s policejními úkoly. Byl organizován do 16 okrsků, které se dále členily na okresy s velitelstvími a místní velitelství v městech a obcích.

⁷Osada tohoto ani podobného jména v okolí Nowého Targu již neexistuje.

⁸Asi 3 km severně od Jurgowa.

⁹Asi 20 km jihovýchodně od Nowého Targu.

5/ Dne 30. července byli na rozkaz poručíka Bady Józefa, velitele vojenské stráže v Jurgowě, zatčeni s pomocí Občanské milice pro podezření z ukrývání ubraní obyvatel Jurgowa: Józef Koterba, Jan Wojtas, Andrzej Gabosz a Lacznik Józef. Podle výpovědi Lacznika Józefa a Andrzeje Gabosze, kteří prohlásili, že jsou polské národnosti, byly u nich nalezeny 2 granáty, karabina a 28 kusů nábojů jako pozůstatek z doby služby ve Slovenské milici¹⁰. Jan Wojtas, tchán Andrzeje Gabosze, ukrýval karabinu i přesto, že armáda i milice vyvěsily výzvu k odevzdání zbraní v určeném termínu. Józef Koterba byl zatčen za prodej karabiny Slovákovi Józefu Soltysowi z Lapszanki¹¹, za což dostal 500 Kč. Maria Gaboszová byla zatčena za to, že si přivlastnila psací stroj z majetku obecního úřadu. Je pravdou, že jmenovaní byli zbiti poručíkem Badou a přiznali vinu, i že na jeho příkaz chodili po vsi a vyvolávali, aby všichni odevzdávali zbraně a vojenské věci a vůbec neříkali, že „tak vypadá Slovák“, protože zmíněné nařízení se týká stejně tak Poláků jako Slováků tím spíše, že Lacznik a Gabosz prohlásili, že jsou polské národnosti. Všichni jmenovaní jsou na svobodě a žijí v Jurgowě. Podle písemného svědectví zdejšího faráře, slovenského kněze Karola Kubaly, slovenské duchovenstvo nevznáší žádné stížnosti na místní milici a vojenské orgány. Kněz Kubala rovněž potvrdil, že mu není známo nic o tom, že by v Jurgowu docházelo k jakémukoliv nátlaku na místní občany.¹²

6/ Občanská milice nevydala zákaz poslechu československého rozhlasu v Jurgowě.¹³

7/ Polští a slovenští obyvatelé v Jurgowě dosud nedostali úřední přiděl potravin, ale došlo k tomu, že podle svědectví slovenského kněze a místních občanů dostali Slováci přiděl mouky, cukru a slaniny ze slovenské strany. Potraviny rozděloval Slovák Tomala Józef z obce Wojtašov¹⁴ na československé straně, kam se slovenští občané vydali bez hraničních propustek.

8/ Z Jurgowa přesídlilo dobrovolně na československou stranu podle obecního výkazu 19 rodin, převážně hlinkovských činitelů (učitelé) a b. slovenských milicionářů.¹⁵

Události v Kacwinu, obec Nižná Lapsza

K událostem došlo dne 15. srpna t.r., a nikoliv 22. srpna, jak je uvedeno v československé nótě.¹⁶

1/ Tomasz Kubaszek, slovenské národnosti, nar. v r. 1896 v Buszowci¹⁷ bytem v Kacwinu, dobrovolně vypověděl, že nebyl udeřen. Za pozdní pořízení soupisu inventáře¹⁸ nařízené obecním úřadem byl na příkaz prap. W.P.¹⁹ Wiśniewského zadržen na 1 den, a po zaplacení pokuty 200 zl. propuštěn.

2/ Marcin Soja, slovenské národnosti, nar. v r. 1890 v Kacwinu, zadržený na půl dne za nepořízení soupisu inventáře, nebyl zmlácen a ani nezplatil pokutu.

3/ Magiera Marcin, 68 let, nar. v Kacwinu i tam bydlící, vypověděl, že za nepořízení soupisu inventáře v určeném termínu byl zadržen půl dne, nebyl zmlácen a po zaplacení 50 zl. do rukou prap. Wiśniewského byl propuštěn.

4/ Podle výpovědi Andrzeje Kolaka, nar. v r. 1902 v Kacwinu a tam bydlícího, byl zatčen za ukrývání bratra Michala hledaného místními vojenskými orgány za nelegální držení zbraně. Andrzej Kolak byl při výslechu udeřen prap. Wiśniewským jen jednou do hlavy rukojetí pistole,

¹⁰Slovenská milice – patrně míněna Hlinkova garda.

¹¹Dnes Lapsze Wyszne, asi 10 km severovýchodně od Jurgowa.

¹²Bliže o formách polského nátlaku viz: BÍLEK, J.: Vojenské aspekty čs.-polského sporu o Těšínsko v roce 1945 (Od ozbrojených zámýslů k politickému řešení). Historie a vojenství, 2000, č. 1 (v tisku).

¹³Na Ratibořsku a Hlubčicku a v Kladsku byl nejen takový příkaz vydán, ale dokonce došlo k násilnému odebírání rozhlasových přijímačů těm rodinám, které se hlásily k české národnosti.

¹⁴Obec tohoto ani podobného jména na celém Slovensku neexistuje.

¹⁵Jednalo se pravděpodobně o bývalé příslušníky Hlinkovy gardy.

¹⁶Šlo o nótu čs. vlády z 11. září 1945. Bliže viz: KAPLAN, K.: Pravda o Československu 1945 -1948. Praha 1990, s. 57.

¹⁷Pravděpodobně Bušovce u Spišské Belé.

¹⁸Jednalo se o soupis veškerého nemovitého i movitého majetku, který byli povinni pořizovat občané, jež se nepřihlásili k polské národnosti. Stejný postup byl používán i v Kladsku a na Ratibořsku a Hlubčicku.

¹⁹W. P. – Wojsko Polskie, Polská armáda.

proti čemuž podal písemnou stížnost. Krev nestříkala až ke stropu a nedošlo ani k poškození lebeční kosti, jak bylo na místě zjištěno lékařskou prohlídkou. Naproti tomu ve svém písemném svědectví uvádí, že při průjezdu velitele 16. pp plk. Czernysze Kacwinem byl jeho jeho automobil davem lidí zasypan kameny, což potvrdilo rovněž hlášení plk. Czernysze.

5/ Zofia Kurucová, 60 let, byla zadržena na 1 den por. Stefanem Wiśniewským za nepořízení soupisu inventáře. Jmenovaná byla rovněž podezřelá ze zamazání státního znaku ve školní budově. Po zaplacení pokuty 500 zl. bylo propuštěna. Podle její výpovědi byla při výslechu zmlácena des. Obč. milice v Niedzicy Andrzejem Neubauerem.

6/ Pawla Starostowicze, 65 let, vzhledem k tomu, že se na výzvu nedostavil, komise nevyšlechla.

7/ Piotr Hanzelak, 30 let, Piotr Zidak a 65-ti letý Jan Rigosz nebyli vyslechnuti, protože uprchli na československou stranu. Jmenovaní nebyli po zatčení vyslýcháni několikrát denně a ani v noci, protože po zaplacení pokuty byli propuštěni.

Události v Niedzicy

K událostem došlo 25. srpna t. r. a bylo při nich na příkaz prap. W. P. Stefana Wiśniewského z Kacwina ve spolupráci s milicionáři z Niedzycy zatčeno 10 osob: hajný Szlachta – vel. stanice M. O.²⁰, Jan Golonka, Świety Józef, Galik Józef – zástupce vel. M. O., des. Neubauer Andrzej, Stazik Franciszek, Nowak Józef a Porebski Józef. K zatčení došlo na základě seznamu dodaného prap. Wiśniewskému Stefanovi obecním úřadem. Ze strany armády se výslechů vedle por. Wiśniewského zúčastnili ppor. Rajewski Marian, čet. W.P. Kulpa a des. Obč. milice Andrzej Neubauer.²¹ Důvodem zatčení byla protistátní vystoupení a nepřátelská agitace proti polské armádě.²² Zatčení byli odvedeni na stanici M. O., přičemž po zjištění totožnosti des. M. O. Neubeauerem [odváděl prap. Wiśniewski zatčené po jednom do třetí místnosti, bil je]^c a potom zavíral do sklepa pod budovou stanice. Zatčení byli ve večerních hodinách převezeni na vojenskou strážnici v Kacwinu, kde strávili noc a během dalšího dne byli po zaplacení pokuty 50 – 500 zl. propuštěni na svobodu. Zadrženi byli polské i slovenské národnosti. Někteří z nich vůbec nebyli mláčen. Jak dosvědčila Pitonfakowna Anna, nar. v r. 1924 v Niedzicy, byla jen zatčena a po zaplacení pokuty 50 zl. propuštěna. [Zbiti byli Poláci: Pawlikowski Antoni, nar. v r. 1894 v Harklowej, Świety Michał a Świety Walenty]^c. Świety Michał a jeho otec Walenty byli zatčeni, protože nepřistavili včas povoz a po zaplacení pokuty 500 zl. byl Świety Michał i s otcem propuštěn. Naproti tomu Slovák Andrzej Kapolka, u něhož byla v souvislosti s hledáním vojenských předmětů provedena prohlídka, nebyl mláčen ani urážen a nebyly mu rovněž zabráný žádné věci, jak sám potvrdil. Jmenovaný nebyl v té době nemocný na záněť mozku, protože s hlavou je nemocný už 2 roky, když přišel při službě v slovenské armádě o pravé ucho a často pro bolesti hlavy uléhá. [Gielatová Maria, slovenské národnosti, byla zmlácena prap. Wiśniewským gumovou hadicí, protože kladla odpor.]^c Gielata Michał, bratr jmenované, byl [udeřen pěstí do brady prap. Wiśniewským.]^c Józef Gielata byl vyšetřován pouze za krádež dřeva ze státních lesů a nebyl vůbec zadržen. Gielatová Maria po zaplacení pokuty 200 zl. a Gielata Michał po zaplacení pokuty 250 zl. byli propuštěni. Wojciech Frona i Stefan Madeja, známí protipolští aktivisté, utekli do Staré Vsi²³ na československé straně. Anna Kaszycká, slovenské národnosti, byla zadržena za krádež oken ze státní budovy v Niedzicy a při odvádění na stanici M. O. bylo několikrát vystřeleno do vzduchu k rozeznání davu, který ji chtěl osvobodit. Jan Golonka, v současné době velitel stanice M. O. v Niedzicy, nepřekročil v noci z 26. na 27. srpna t. r. československou hranice, ani nebyl na faře ve Staré Vsi, kde měl hledat známého hlinkovského agitátora a fašistu Baduryka Jana, který po zpronevěře částky 40 000 Kčs ke škodě místních polských i slovenských obyvatel zběhl na československou stranu. Jan Baduryk je auto-

²⁰M. O. – Milicja obywatelska, Občanská milice

²¹Andrzej Neubauer je současně uváděn mezi zatčenými (!?).

²²Srv. přílohu 13a.

²³Osada tohoto jména na Slovensku neexistuje.

rem řady antipolských letáků a společně s býv. slovenským milicionářem²⁴ Kapolkou Andrzejem, který uprchl z Niedzicy, a s Krepackým Józefem, Froncem Wojciechem a Nadejou Stefanem a společně s příbuznými des. polské Občanské milice Andrzeje Naubauera z rodiny Neubauerů, je hlavním kaličem národnostních vztahů v pohraničí Spiše. Jmenovaný dále ubližuje místnímu obyvatelstvu, které v hospodářsko-obchodních zájmech legálně na propustku překračuje polsko-československou hranici. (příl. č. 13 a)²⁵ a svědectví poškozených občanů.

Andrzej Neubauer netvrdil – podle své výpovědi – že místní slovenské obyvatele je třeba zatížit dodatečnou daní 500 zl. na udržování Občanské milice, protože milice je místní a stravuje se doma. Anna Jurgovská je ve vězení v Nowém Targu za stržení státní vlajky. Vyšetřování ještě neskončilo.

V š e o b e c n ě

1/ Okresní starosta v Nowém Targu nařídil rozpuštění Slovenských národních rad²⁶ a jmenoval starosty a fojty z řad místního polského obyvatelstva.

2/ Okresní starosta v Nowém Targu vydal starostům a fojtům písemný příkaz vysídlit do určeného termínu slovenské učitele.

3/ Okresní starosta nebyl informovaný o událostech, k nimž došlo, stejně jako o situaci na Spiši a Oravě. Občanská milice a orgány veřejné bezpečnosti nezasílaly v tomto směru žádná hlášení.

4/ Vydávání hraničních propustek probíhá v pomalém tempu a způsobuje hospodářské ztráty, tady je také příčina nelegálního překračování hranice.

5/ Výjezdy okresního starosty do terénu jsou velmi řídké a způsobené nedostatkem vhodných dopravních prostředků.

6/ Nedostatek úzké spolupráce mezi okresním starostou, Občanskou milicí, orgány veřejné bezpečnosti a polskou armádou v otázce Spiše a Oravy a nedostatek jasného a konkrétního plánu spolupráce.

7/ Nedostatek pozornosti ze strany okresního starosty pro zlepšení hospodářské situace obyvatel Spiše a Oravy.

8/ Materiální zabezpečení a vybavení obč. milice a orgánů veř. bezpečnosti v oblasti je špatné, což se silně projevuje v plnění povinností a čistoty rukou, a současně snižuje autoritu našich státních orgánů v očích obyvatelstva pohraničí. Obč. milice se skládá z místních elementů, které mají v řadě případů pochybnou minulost, a častou příčinou konfliktů a nedorozumění mezi polským a slovenským obyvatelstvem jsou osobní účty (Milicionář Swiety bije své slovenské příbuzné Swieté, milicionář Neubauer bije své slovenské příbuzné Neubaerovce a Gielatovce).

9/ Stav polského školství na Spiši a Oravě [je]^d zlý. Z 9 škol na Spiši je otevřeno 5, přičemž lze zaznamenat nedostatek učitelů, zařízení, učebnic a pomoci vědců. Celkově chybí na Spiši a Oravě 78 učitelů, které nelze získat s ohledem na špatné materiální podmínky, tím spíše, že materiální pomoc ze strany místního obyvatelstva vůbec neexistuje.

10/ [Hranice [je]^d polskou armádnou obsazena slabě]^c. Jeden prapor stráží úsek 70 km. Dochází k nelegálním přechodům osob i vozů. [Hraniční stanoviště jsou obsazena slabě, vedená lidmi nedostatečně vyškolenými a poučenými. V Kacwinu byl velitelem roty praporčík Wiśniewski Stefan, který byl odvolán z místa za zneužívání moci.]^c Šlo o důstojníka nevhodícího se na místo velitele roty, politicky neuvědomělého. Dělal vše na vlastní pěst bez vědomí nadřízených. Zatýkal lidi, nevyslýchal je, pouze bil a v některých případech dost krutě, držel je 1 až 2 dny ve sklepě na strážnici, přikazoval platit pokuty od 50 do 500 zl., a po zaplacení peněz je propouštěl, místo aby zatčené odesílal s vyšetřovacím protokolem ke svým nadřízeným. Peníze za pokuty zadržoval u sebe a použil je na pořízení uniformy pro sebe a por. Rajewského Mariana, dále na zakoupení 2 kalhot 2 vojákům, opravě vozidel, kování koní ap. Postup prap. Wiśniewského snad z jedné strany vedl v jisté míře k uklidnění nepřátelských nálad vůči polské armádě a státu, ale měl rovněž své nepříznivé stránky.

²⁴Jednalo se pravděpodobně o bývalého příslušníka Hlinkovy gardy.

²⁵Příloha č. 13 je uvedena dvakrát.

²⁶Slovenské národní rady – není zřejmé, co tímto názvem dokument označuje.

Z á v ě r y

Vzhledem k tomu, že československá strana provádí vědomou a polskému státu nepřátelskou propagandu za připojení Spiše a Oravy k Československé republice a využívá pro dosažení tohoto cíle politické, hospodářské a náboženské prostředky a rozšiřuje nepravdivé zprávy o připojení těchto území k Československu v brzké době²⁷, považuje komise za nutné:

1/ jmenovat zvláštního vládního zplnomocněnce pro záležitosti Spiše a Oravy se sídlem v Nowém Targu.

2/ vytvoření zvláštních a odpovídajících fondů pro Spiš a Oravu s cílem provádět politickou, kulturní a hospodářskou propagandu.

3/ vyslání mladých a ideových, materiálně dostatečně zabezpečených učitelů na Spiš a Oravu, kde ve vědomí slovenského obyvatelstva stále ještě existuje obraz dobře situovaného slovenského učitele, hlinkovského agitátora.

4/ co nejrychlejší odvolání slovenských kněží Arbibiskupskou kurií v Krakově, zejména na Spiši, kteří přišli na tato území v době dočasné slovenské moci a představují hlavní ohnisko nepřátelské protistátní agitace, protože zdejší velmi religiozní obyvatelstvo k nim má velkou důvěru, tím spíše, že tito kněží hrají na náboženskou strunu zdejších lidí.

5/ koordinace další spolupráce mezi okresním starostou, okresním úřadem veř. bezp., Obč. Milicí a polskou armádou plnicí pohraniční úkoly na Spiši a Oravě.

6/ očištění obč. milice a orgánů veř. bezp. od neschopných lidí a lidí zlé vůle, ponechávajíc v těchto orgánech nezbytné množství místních občanů.

7/ zvýšení početního stavu pohraničních stanic a jejich posádek a výběr vhodných velitelů pro důkladnější uzavření hranice a vydání přesných pokynů v otázce regulace hraničního pohybu a zacházení s místním obyvatelstvem.^e

8/ zorganizování stranických buněk a rozvinutí osvětové činnosti, zvýšení propagandy s cílem politického uvědomnění propolského místního obyvatelstva.

9/ zajištění vydávání stálých a hospodářských hraničních propustek pro místní občany, a nikoliv pro pašeráky, s cílem umožnění hospodářské činnosti na těch částech hospodářství, které se nacházejí na druhé straně hranice.

/Dr. Lukaszewicz Witold/^f/Mgr. Gacak Józef/^f/Pplk. Dr. Greger Marian/^f
předseda zástupce Úřadu zástupce D. O. W.²⁸
zástupce M. S. Z.²⁹ Krak. Vojv. Krakov

/Por. Andrusiewicz Tadeusz/^f

Strojopis formátu A4, 10 listů.
(Český překlad J. Bílek)

^a Stupeň tajnosti zrušen razítkem.

^b V originále omylem Wojtal.

^c Slova v závorkách v originále podtržena tužkou.

^d Doplnil J. B.

^e Odstavec 7 po levé straně zaškrtnut dvěma svislými čarami tužkou.

^f Nad jménem psaným strojem vlastnoruční podpis perem.

²⁷Byla to naopak polská strana, která od počátku prováděla silnou protičeskoslovenskou propagandu. Viz: BÍLEK, J.: Vojenské aspekty čs.-polského sporu o Těšínsko v roce 1945 (Vyhrocení situace v červnu 1945). Historie a vojenství, 1999, č. 2, s. 347 an.

²⁸Viz pozn. 1.

²⁹Viz pozn. 2.

DOKUMENT II

Přílohy^a

Příloha 13a

Opis

Draží rodáci na Spiši!

Bliží se chvíle, která rozhodne o vaší budoucnosti. Drželi jste se dosud statečně, vytrvejte i nadále. Vytrvejte i nadále! Neupadejte na duchu, nebojte se ničeho! Svoboda [a]^b spravedlnost musí přijít po této válce pro každého. Přejde proto i pro Spišany. Dávná Spiš a její hranice volají k sobě všechny věrné děti, žijící pod nebeštítnými Tatrami. Válka již skončila, ale to nejdůležitější, co přichází po válce, hranice států není ještě hotové. Zbytečně budou vaši nepřejícníci na Horní Spiši šířit zprávy, že vše je již podepsáno, že nové Československo nechce Spiš ani Oravu, že ty jsou již navěky polské. Jsou to obyčejné hloupé lži! Dělají to jen proto, aby Vás obalamutili, chtějí vnést do Vašeho zápalu pro Československo nejistoty, chtějí kalit čistou vodu, aby v ní mohli snadno lovit ryby Slováci, kteří ztratili svou čest. Polské noviny „Dzennik Krakowski“ ze dne 13. 8. 1945 štvě proti kněžům a učitelům, kteří jsou ještě s Vámi, že to oni z Vás dělají Slováci, jen oni vás poštvávají, abyste nenáviděli Poláky. Jen oni podněcují Spišany a Oravany, aby vyhnali Poláky ze Spiše. Vy dobře víte, co je na tom pravdy, a je škoda o tom psát, stejně jako je zbytečné vyprávět slepému o barvách a hluchému o krásné hudbě. Tentýž Dzennik Krakowski [napsal]^b, že podpisy pro Slovensko jste učinili pod nátlakem,¹ že Vás k tomu přemlouvali slovenští vojáci a financové. Směj se, světe, a obdivuj moudrost a bystrost starého zrádce Spiše kn. Ferdynanda Machayi, který se podepsal v novinách pod tyto hlouposti. Milovaní rodáci! Voláme Vás a voláme k Vašemu svědomí i k srdcím: nenechte se balamutit! Kraj Spiše a Oravy čeká na své obrození. Když se to nestane za týden, pak za měsíc, 2 měsíce nebo taky za rok, ale nelze o tom pochybovat. I když Vás obsadí polským vojskem, to ještě nic neznamená. Jak to přišlo, tak to i odejde! Pozor na podpisovou akci², na polskou propagandu! Vydržte do konce, nebojte se „Stohu podpisů“, jak píše „Dzennik Krakowski“ [...] v Moskvě i konference, podpisy svobodné a volné nezůstanou bez cíle a ovoce! Držte se toho! Nikdy do žebráckého Polska, ale do moderního Československa s průmyslem, elektřinou a zemědělskými stroji!

Váš rodák [...]^d

Obecní úřad Frydman
podpis nečit.
(fojt obce)

Za přesnost opisu a překladu
Frydman, dne 23. 8. 1945^e

Podlouhlé razítko Obecní úřad
Frydmanic n/Spiši³

Totožnost s originálem
stvrzují^f

Krakov, dne 26. IX. 45

Strojopis formátu A4, 1 list.
(Český překlad J. Bílek)

^a Z příloh vybrán dokument ukazující způsob proslovenské agitace.

^b Doplnil J. B.

^c Nečitelné slovo.

^d Nečitelné slovo překryté razítkem.

^e Přes text razítko „ZARZAD WOJEWODZ KRAKOWSKI“ s polskou orlicí.

^f Vlastnoruční nečitelný podpis

¹ Podpisové akce za připojení polských území k Československu byly prováděny na všech sporných územích čs. aktivisty pod různými sliby výhod.

² Podpisové akce polské strany představovaly přihlášení se k polské národnosti. Kdo nepodepsal, byl různými způsoby šikanován – od výhrůžek vystěhování přes menší přiděly potravinových lístků až po zabírání majetku a vyhánění.

³ Správně Frydman, osada asi 20 km východně od Nowého Targu.